

# Vester Åby præstegård

## Præst og bygherre

Af *Jens Rasmussen*

Vore gamle danske præstegårde er udtryk for en rig kulturel tradition. Mange af dem er fra forrige århundrede, den tid som måske forbindes med Henrik Scharlings lystspil »Nøddebo præstegård«. Der er tale om en kulturelt set spændende tid, den såkaldte litterære »guldalder«, hvor helt konkret den danske præstegård var med til at danne den ydre ramme.

Som levendegørelsen af »de gode, gamle dage« er den tids præstegårde blevet lidt af en myte, der måske udfylder et tomrum for det moderne tempofyldte menneske. I hvert fald har der altid været skrevet meget om vore gamle danske præstegårde – og denne artikel om Vester Åby præstegård følger sig ind i denne lange række. Her drejer det sig om skildringen af livets kår – der ikke altid var de gode, gamle dage. Vi møder en præst og hans ambitiøse byggeri fra den periode, hvor der blev bygget en del nye præstegårde i landsognene.

Vester Åby præstegård stod færdigbygget i september 1844. Bygherren var den nyankomne unge pastor Cæsius Krohn. Et kik i embedets kaldsbog, Liber Daticus, giver straks indblik i de nærmere omstændigheder omkring byggeriet:

»Da jeg (C.C.J. Krohn) blev sognepræst i Vester Åby og Åstrup i foråret 1839, var præstegården gammel og brøstfældig. I 4 år udbedrede jeg adskillige mangler, men gulve og lofter var især dårlige. Man har fortalt, at de samme gulve og lofter, som lå 1839, allerede størstedels var dårlige 1782, da Ammentorp<sup>1</sup> her blev præst. Endelig forlangte det Kong. danske Cancelli, at jeg enten skulle afhjælpe alle de udsatte mangler, fornemmelig lade udlægge nye lofter og gulve, eller ombygge præstegården. Da jeg anså det første alternativ for umuligt på grund af bygningens store brøstfældighed, valgte jeg det sidste. Jeg begyndte nu i efteråret 1843 at lægge grunden til den nye præstegård«.

Således gik det til, at Vester Åby præstegård blev bygget. Igennem provstens indberetninger om præstekaldene havde cancelliet et ganske godt indblik i præstegårdens tilstand. Dengang var det ikke menigheden, der var direkte ansvarlig for præstegården, men præsten. Det var ham, der skulle afhjælpe de mangler, der blev konstateret ved de årlige syn af præstegården. Finansieringen foregik ved – på provstens foranstaltning – at det nødvendige beløb til afhjælpning af manglerne blev udredt af præstekaldets faste indkomster. Skulle der bygges nyt, så kunne man låne



*Vester Åbys præstegårds stuehus, fotograferet ca. 1970. Stald- og ladebygningerne i holstensk bindingsværk er nedrevet. Gengivet efter: Fl. Jerk: Gamle danske præstegårde, 1978.*

i stiftsmidlerne – afdrag og renter blev udredt af embedets tiendeindkomst. Disse finansieringsformer betød, at jo flere udgifter en præst havde på sin præstegård, jo større indhug blev der gjort i hans indkomst.

Det var ikke altid gunstige betingelser, når unge præstefamilier kom til deres første præstegård. Var præstegården dårligt vedligeholdt, fik den nyudnævnte præst afslag i indløsningssummen på op til 500 rbd. (rigsbankdaler), svarende til de mangler, der var ved præstegården. Men ikke engang fuldt afslag i denne faste indløsningssum på 500 rbd. ville have været tilstrækkeligt til at dække pastor Krohns udgifter.

Som det fremgår af kaldsbogen, var pastor Krohn ikke så nem at slå ud. For ikke nok med at han byggede en ny præstegård til sig selv og sin familie med den hastigt voksende børneflokk, han byggede præstegården mere storslået end den gamle faldefærdige præstegård og i øvrigt dyrere end andre præstegårde på egnen. Den nye præstegårds forsikringsværdi var sat til cirka det dobbelte (9010 rbd.) af flere andre præstegårde på egnen.<sup>2</sup> Om finansieringen kan vi læse i kaldsbogen:

»Gården havde i rede penge kostet mig mellem 8 og 9000 rbd. Jeg havde erholdt af Stiftets offentlige midler tilsammen 2500, som skulle forrentes og afdrages med 6 procent årlig i 28 år, og af min kirkepatron, grev Detlef Reventlow på Trolleborg, som en kærlig gave 4000 rbd. De manglende penge har jeg måttet låne. Den hele præstegård, således som den nu

(1849) står, har kostet mig omtrent 10.000 rbd. Gid den må stå i mange år og skænke fromme hjerter et hyggeligt, venligt ly.«

Det sidste gode ønske er således blevet opfyldt, idet Vester Åby præstegård (stuehuset) for en stor del står uforandret, siden den blev rejst i 1844. Normalt ligner gamle præstegårde på denne tid nærmest en storbondes stuehus – som regel i stråttækt bindingsværk. Men her er der tale om en grundmuret nu gulkalket bygning i klassisk stil med gavlene øst – vest, fornem i linierne. I front (syd) er der 10 fag, 8 vinduer (stilmæssigt er dele af de ældste vinduer fra ca. 1710) – og de to næstyderste fags smalle femfelterede fløjddøre rejser sig over store hugne stentrapper, der fører ned til et brolagt fortov. Stueetagen er således fornemt og virkningsfuldt blevet forhøjet, hvilende på store granitkvadre. Bygmesteren på hele herligheden hed J. Rasmussen, og han var måske nok en af grev Detlev Reventlows folk, eftersom den gamle godsinspektørbolig på Brahetrolleborg godt kunne minde om Vester Åby præstegård.

Det er spørgsmålet, om indtægterne for Vester Åby – Åstrup præstekald har kunnet bære udgifterne ved bygningen af denne stilfulde præstegård. Præstekaldet har ikke hørt til de største slutembeder, der for en stor dels vedkommende lå i Østifternes sydlige områder. De største præstekald på Langeland i 1840'erne lå med årlige indkomster på ca. 2000 – 2500 rbd. på grund af mange tiendeydere i sognene og gode agre til præstegårdene. Forholdene må have været tilsvarende på Sydfyn.<sup>3</sup> Dette årlige indtægtsniveau på mellem 2000 og 2500 rbd. var ca. det tredobbelte af en god gårds årsindkomst i Østifterne.<sup>4</sup> Men normalt lå den dygtige bondes årsindtægt på cirka halvdelen af præstens.

Pastor Krohns årsindtægter (med ca. 85 tiendeydere i pastoratet og en præstegård inkl. fæstehuse og enkesæde på lidt over 11 tdr. htk.) har ikke ligget på det højeste niveau, men de lå med 1653 rbd. (i 1845) mere nær det høje gennemsnit for præstekalds årsindkomster i Østifternes sydlige områder.<sup>5</sup> Det har således kostet præsten mindst fem årslønninger at bygge Vester Åby præstegård.

Selvom man kun kan skønne ud fra disse tal, så peger de hen på, at pastor Krohn måske havde svært ved at redde sig gennem sit dyre projekt, hvis der ikke i første omgang havde været en hjælpende hånd. En ikke uvæsentlig faktor er, at pastor Krohn giftede sig med plejedatteren til det barnløse grevepar på Brahetrolleborg – Louise von Astrup. Det er forklaringen på den store pengegave til byggeriet på 4000 rbd.

Af stiftsmidlerne var lånt 2500 rbd. med årlige afdrag på 150 rbd. De øvrige faste udgifter og skatter var ca. 300 rbd. årligt – et større beløb end ved flere andre embeder.<sup>6</sup> Desuden kan man skønne, at det private lån har udgjort ca. 3000 rbd., og det har været mere kortfristet og tyngende end stiftslånet.

Det har ikke været billigt privat at skulle låne så mange penge, og da samtidig præsteparret i Vester Åby præstegård førte stort hus, så var der

kun at sætte sin lid til svigerforældrene – greveparret på Brahetrolleborg. Mens greveparret levede, blev der sørget for, at præstegårdslivet i Vester Åby præstegård fik et smukt præg af den store herregård bag skovene.

På mange måder tegnede dette præstepars tilværelse lys og lykkelig. Men hvordan gik det egentlig? I og for sig er der intet nyt under solen, idet for store lån nemt får læsset til at vælte. Det skete også for pastor Krohn. Men herom kan vi ikke læse i den officielle kaldsbog. Det er ikke noget, der tales om – før længe efter. En nylig afleveret beretning skrevet af et barnebarn til pastor Krohn, fru Dora West, beretter, hvad kaldsbogen tier med. I hendes beretning får vi en spændende beskrivelse af bedsteforældrenes baggrund – ikke mindst livet på Brahetrolleborg slot og i Vester Åby præstegård. Her gengives den i uddrag<sup>7</sup>:

### *Pastor Cæsius Krohn*

»Bedstefar, pastor Cæsius Crinitus Inopinatus Krohn var en høj, slank og elegant mand med en stilfærdig værdighed i hele sin optræden. I hans prædikener var der ingen stærk forkyndelse, de var poetiske, naive og verdensfjerne – holdt i tidligere tiders højtidelige prædikentone og fulde af citater af salmevers. Jeg husker, hvorledes han engang i Åstrup kirke pegede ud mod østvinduet, idet han udtalte: »Langt, langt derude i verden, hvor det onde bor, dér skal du holde dig fjernt fra!«

Bedstefar sagde jo efterhånden »du« til alle i sognene, han havde i løbet af de 50 år, han var præst dér, døbt, konfirmeret og viet de fleste af beboerne. De elskede og beundrede ham. Familien og slægten, venner og bekendte forguede ham og så op til ham.

Cæsius Krohn var født i Nyborg (som søn af artillerimajor Johann Jacob Krohn og Karen, f.Rasmussen) 9/9 1812 og flyttede 1820 med forældrene til København og fik 8/5 1837 theol. emb. exam. med laud,<sup>8</sup> ordineredes 26/6 1838 i Vor Frue kirke i Svendborg efter 24/4 s.å. at være kaldet til Øster Hæsing og Hillerslev menigheder som personel kapellan. Blev så 27/4 1839 (af grev Reventlow indstillet) kaldet til sognepræst for Vester Åby og Åstrup menigheder i Sydbyn, holdt afskedsprædiken 2. påskedag 1889 og flyttede 15/5 1889 til Villa Nova i Svendborg, hvor bedstemor døde 14/5 1891 og bedstefar 16/12 1905.

Bedstefar havde et fortrinligt helbred hele livet igennem og skal – efter sigende – ikke have ligget syg een eneste dag i sengen, til han blev 90 år.

Om bedstefars fødsel var der megen spænding; han var en efternøler, der kom 6 år efter sin bror Fritz og blev den yngste i børneflokkene. Forældrene havde væddet om, hvad farve øjne han skulle få – de blev blå, han blev født med et langt sort hår, og – han kom uventet – længe efter de forrige børn. Majoren udspekulerede derfor – uden majorindens vidende – følgende latinske navne til sin dreng: Cæsius = den blåøjede, Crinitus = den hårfagre og Inopinatus = den uventede, holdt selv barnet over dåben og udtalte med høj røst de usædvanlige navne.

Ammen, der bragte barnet til og fra kirken, havde imidlertid forstået fejl på latinen, fór hjem til moderen, der lå syg, lagde barnet fra sig i hast, slog hænderne sammen og råbte i stor forargelse: »Madammen må tro, majoren er blevet gal, han kaldte sin søn: Jesus, Christus – endog Pilatus« (Cæsius, Crinitus – Inopinatus).

Fejltagelsen er jo ikke kedelig og er fortalt videnom«.

### *Brahetrolleborg slot*

»Da bedstefar var 20 år gammel, kom han første gang til Brahetrolleborg på besøg hos sin bror, lægen Niels Konrad Krohn. Herfra blev han inviteret op til grev Reventlow, hvor han traf plejedatteren Louise von Astrup første gang. Hun var indtagende – ikke smuk – men fiks, velbevaget, musikalsk og uhyre vel oplært i åndens og håndens arbejde. Hun talte tysk og fransk. Tysk var talesproget på Trolleborg, og meget af den tyske udtale beholdt hun hele livet.

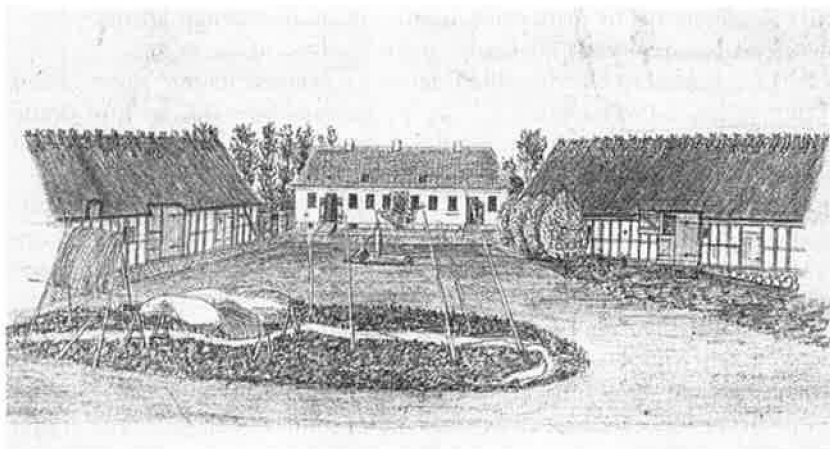
Da bedstemor var 6 år gammel, blev hendes hjem opløst, idet hendes far, Haagen Chr. von Astrup til Kokkedal og Gammelgård, gik fallit og mistede alt. Hendes mor, Caroline Helene født Floberg, blev sindssyg og anbragtes hos herrnhutsøstrene i Christiansfeldt, hvor hun forblev til sin død sammen med sin lille datter, Julie, der døde 6 år gammel. De ligger begravet i samme grav på Herrnhut-kirkegården.

Bedstemor kom først til Arreskov og hurtigt derefter til de barnløse Reventlows, hvor hun fik et enestående dejligt hjem, til hun blev gift 29/4 1840.

I 6 år sværmede Cæsius og Louise for hinanden, skrev breve og digte til hinanden. Da han i 1838 var færdig med sine eksaminer og var blevet kapellan i Øster Hæsinge, fik han endelig mod til at spørge grevinde Josephine, hvad hun ville sige til, om han anmodede om Louises hånd. Grevens, der syntes ualmindelig godt om den unge Krohn, men som sikkert havde haft mere højtflyvende planer med »min Louise«, som de kaldte hende, fandt dog, at de måtte give deres samtykke til forbindelsen med den motivering, »at hun vel nok kunne blive ganske lykkelig med en præst«.

Så blev forlovelsen deklareret efter alle kunstens regler, og brylluppet stod 29/4 1840 i Brahetrolleborg Slotskirke. Efter en strålende bryllupsmiddag og påfølgende dans blev det unge lykkelige par kørt i karet med fire heste for til Åby præstegård som optakt til en ukendt fremtid i lys og skygge.

Mon det går an her at fortælle en lille solstrålehistorie om bedstefar, som grevinde Josephine har sat i omløb, og som jeg synes er for god til at blive glemt. Cæsius Krohn kom sky og genert til grevinden og bad hende godhedsfuldt sige ham, hvordan han skulle bære sig ad, når han blev alene bryllupsnatten med Louise. Grevinden beroligede ham med, at det gav sig selv, og at han sikkert ville finde den rette modus vivendi over for sin brud«.



*Vester Åby præstegård med stuehus og bygninger. Håndtegning af præstegårdens bygherre Pastor Chronh.*

### *Vester Åby præstegård*

»Den gamle præstegård var ingen strålende ramme om parrets unge lykke. Den lå et andet sted end den nuværende og var en utæt, faldefærdig, gammel rønne fuld af mus og rotter under gulvene, og de boede der da også kun i 4 år.

Bedstefar var meget energisk og foretagsom og fik rejst lån til at bygge den nye bygning for. Det blev en hel herregård i sammenligning med den gamle. Den blev lagt ud til den åbne mark mod syd med en vældig gårdsplads omkranset af hovedbygningen med 12 værelser og 2 længer, der løb nord-syd, den ene var staldlænge til de mange dyr og med bolig til kusen og redskabsrum, den anden var korn- og hølade med store vognporte.

Den nye præstegård blev indviet på den første søns dåbsdag 12/9 1844 – (Detlef opkaldt efter grev Reventlow, der stod fadder til ham og alle børnene, mens han levede). Derefter oprandt de store tider i præstegården, da de fine herregårdskøretøjer – somme tider med 4 for – rullede ned ad alleen fra landevejen, svingede uden om staldlængen mod syd og over gårdspladsen op foran hoveddøren. Der kom Reventlows og Schimmelmanns,<sup>9</sup> når de var på besøg, Arreskoverne, Brobygårderne, Brendegårderne.

Det var store forhold i Åby i de dage, og sjælen i hjemmet og hele selskabeligheden var bedstemor, der med sin spillende livlighed, intelligens, kundskabsrigdom og musikalitet kastede glans over tilværelsen. Men der stilledes store krav til hende med den store husholdning og den stadig stigende børneflokk, mange tjenestefolk – ½ snes til en begyndelse –

stort landbrug og hvad dermed fulgte, og mange penge kostede det – mere end præstens indtægt kunne svare til.

Så længe grevens levede, tilflød der »min Louise« mange gaver i form af naturalier, tøj og penge o.s.v., og på grevens løfte om, at hun skulle være enarving til hans store private formue, tog bedstefar store lån til byggeriet og til nyanlæg af den store park.<sup>10</sup> Da grevens døde i 50'erne<sup>11</sup> engang, viste det sig imidlertid, at der ikke var oprettet gyldigt testamente, der tilsikrede Louise Krohn formuen, så hun fik ikke een øre deraf, Reventlow'erne tog det hele, til trods for at de kendte grevens »vilje«. Så naiv var grev Detlev Reventlow!

Men dette blev en katastrofe for bedsteforældrene. Det blev meget trange kår i Åby. Børneflokket var i 1856 steget til 12 og begyndte at koste penge til skolegang, og bedstefar blev ved at låne penge, hvad gamle breve fortæller om. Bedstefars digte, som er vedlagt,<sup>12</sup> taler stadig om, at han ikke har penge til at købe gaver.

Her slutter fru Dora Wests beretning. Hun har tilsyneladende kendt sine bedsteforældre godt og fra en side, der som tradition og »arvegods« siden har levet hos familien Krohn og deres efterkommere. Dora West var datter af skovrider Emil West på Egelund under Holstenshuus og fru Caroline, født Krohn.

Der gives i Dora Wests beretning en spændende skildring af livet og vilkårene i Vester Åby præstegård ved midten af forrige århundrede. Det er ikke muligt at komme bagom de mange oplysninger i beretningen. Men under alle omstændigheder byggede pastor Krohn denne præstegård, især med økonomisk hjælp fra svigerfaderen, grev Detlev Reventlow – ellers kunne det ikke have ladet sig gøre. Desværre fik dette byggeri sine menneskelige omkostninger.

## Noter

1. Hans Jørgen Ammentorp var sognepræst i Vester Åby og Åstrup sogne i årene 1784–1818. Pastor Krohn skriver i kaldsbogen, at Ammentorp kom til embedet i 1782. Denne oplysning er forkert.
2. Se »Gamle danske Præstegårde«, si. 160, ved Fl.Jerk, Kbh., 1978.
3. På Langeland var indtægtsfordelingen sådan, at fem præstekald havde et indtægtsniveau på over 2000 rbd. årligt, mens de fem øvrige præstekald på Langeland lå fra 1500 rbd. til 1000 rbd. Der har på Langeland været store indtægtsforskelle for de forskellige præstekald. Se Fyns Landsarkiv under Langelands Provsti: »Indberetninger om præstekaldene 1842 og 1845«.
4. Se »Dansk Jordpolitik 1757–1919«, bd.2, si.134, ved Hans Jensen, Kbh., 1975. Endvidere »Økonomi og Politik i Danmark 1848–1875«, si.48, ved Einar Cohn, Kbh., 1967.
5. Se pastor Krohns indberetning til provsten om præstekaldet, 1845 (embedets arkiv). De årlige indtægter for præstekaldene på Langeland var i gennemsnit 1741 rbd. Tilsvarende var de på Møn 1862 rbd., på Falster 1775 rbd. og på Lolland 1520 rbd.; vi får i Østfjernes sydlige område et indtryk af et generelt højt indtægtsniveau på mellem

- 1500 rbd. og 1800 rbd. årligt. Se endvidere »Gamle danske præstegårde«, si.21, ved Fl. Jerk, Kbh., 1978.
6. Se pastor Krohns indberetning til provsten om præstekaldet, 1845 (embedets arkiv). Endvidere »Efterretninger om gejstlige embeder i kongeriget Danmark«, Fyns Stift, si.2f., ved Th.Hertz, Odense 1860.
  7. Et oldebarn til pastor Krohn, pensioneret lærer Marie Louise Hansen, har stillet beretning af Dora West til rådighed, som her gengives i uddrag.
  8. Laud = Laudabilis; hvilket betyder »rosværdig«. Ved embedseksaminer var karakteren »Laud« første karakter.
  9. Sandsynligvis medlemmer af grevinde Charlotte Dorothea *Josephine* Christiana Reventlows familie, idet hun var født Schimmelmänn. Grevindens forældre var grev Fr. Schimmelmänn (d.1800) til Ahrensburg og Ernestine v. Ahlefeldt (d.1796). Men i forvejen var grevinde Josephine Reventlows mand, grev Detlev Reventlow familiært forbundet med Schimmelmänn-slægten, idet grevens fader, grev Johan Ludvig Reventlow (d.1801) var svoger til tidligere finansminister og udenrigsminister grev Ernst Schimmelmänn til Lindenberg (d.1831), der i øvrigt var broder til grevinde Josephine Reventlows fader. Se »Die Schimmelmänn im atlantischen Dreieckshandel«, si. 17, Chr. Degn, Neumünster, 1974.
  10. Der blev i alt plantet 800–900 træer i den nyanlagte park ifølge kaldsbogen. Heraf findes endnu enkelte fredede træer.
  11. Detlev Christian Ernst Reventlow døde i 1854. To år tidligere i 1852 døde Josephine Reventlow.
  12. Disse digte er ikke blevet fundet.